

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

રાજા ભૈરવેન્દ્ર નારાયણ ભૂપ

વિરુદ્ધ

આસામ રાજ્ય

(સંલગ્ન અપીલ સાથે)

[એસ. આર. દાસ, મુખ્ય ન્યાયમૂર્તિ, ભગવતી, વેંકટરામ અચ્ચર, બી. પી.

સિંહા અને જાફર ઇમામ ન્યાયમૂર્તિઓ]

જમીનદારીઓ, સંપાદન-પ્રાંતીય વિધાનસભા દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલ બિલ ગવર્નર જનરલની વિચારણા માટે ગવર્નર દ્વારા અનામત રાખવામાં આવેલ-ગવર્નર જનરલ દ્વારા રાષ્ટ્રપતિ માટે અનામત રાખવાનું સૂચન કરીને પરત કરવામાં આવેલ-બંધારણનું પ્રખ્યાપન-અસર-અનામત રાખવા માટે ગવર્નરની સક્ષમતા-રાજ્ય વિધાનસભા, બિલ ચાલુ રાખી શકે કે કેમ- અધિનિયમની બંધારણીય વૈધતા-જોગવાઈઓ, ભેદભાવયુક્ત અને મૂળભૂત

અધિકારોનું ઉદ્ધંધન કરનારી છે કે કેમ-આસામ એક્ટ VI ઓફ ૧૯૫૪ દ્વારા સુધારેલ આસામ સ્ટેટ એક્ટિવિઝિશન ઓફ જમીનદારીઝ એક્ટ ઓફ ૧૯૫૧ (આસામ એક્ટ XVIII ઓફ ૧૯૫૧)-ભારતનું બંધારણ, અનુચ્છેદો ૩૮૯, ૩૯૫, ૩૧(એ), ૩૧(૨), ૧૪-ગવર્નમેન્ટ ઓફ ઇન્ડિયા એક્ટ, ૧૯૩૫ (૨૬ જીયો. પ. ચે. ૨), કલમો ૭૫, ૭૬.

અપીલકર્તાઓએ બે દાવોઓ દ્વારા, જે આસામ હાઈકોર્ટની ફૂલ બેંચ દ્વારા સાંભળવામાં આવ્યા હતા, આસામ એક્ટ VI ઓફ ૧૯૫૪ દ્વારા સુધારેલ આસામ સ્ટેટ એક્ટિવિઝિશન ઓફ જમીનદારીઝ એક્ટ ઓફ ૧૯૫૧ ની બંધારણીય વૈધતાને પડકારી હતી. આસામ વિધાનસભાએ ૨૮/૦૩/૧૯૪૯ ના રોજ સદર બિલ પસાર કર્યું હતું. તે ગવર્નર સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું અને ગવર્નર જનરલની વિચારણા માટે તેમના દ્વારા અનામત રાખવામાં આવ્યું હતું, જેમણે આગામી બંધારણીય ફેરફારોને ધ્યાનમાં રાખીને, ૨૫/૦૧/૧૯૫૦ ના રોજ, ગવર્નરને બિલ પરત કરીને સૂચન કર્યું હતું કે તેને રાષ્ટ્રપતિની વિચારણા માટે અનામત રાખવામાં આવે. જ્યારે બિલ પરિવહનમાં હતું અને તે વાસ્તવમાં ગવર્નર સુધી પહોંચે તે પહેલાં, બંધારણ અમલમાં આવ્યું. ગવર્નરે રાષ્ટ્રપતિની વિચારણા માટે બિલ અનામત રાખ્યું અને તેમને મોકલી આપ્યું. રાષ્ટ્રપતિએ અમુક ફેરફારો સૂચવીને બિલ પરત કર્યું. રાજ્ય વિધાનસભાએ તેના પર વિચાર કર્યો અને યોગ્ય રીતે સુધારેલ બિલ પસાર કર્યું. તેને ૨૭/૦૭/૧૯ doctor ૧ ના રોજ રાષ્ટ્રપતિની મંજૂરી મળી અને તે એક અધિનિયમ બન્યો. ૧૧/૦૯/૧૯૫૧ ના

રોજ, રાજ્ય વિધાનસભાએ એક સુધારા બિલ પસાર કર્યું જેને રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા મંજૂરી આપવામાં આવી હતી. સુધારેલ અધિનિયમ ૧૫/૦૪/૧૯૫૪ ના રોજ અમલમાં લાવવામાં આવ્યો હતો, અને વાદગ્રસ્ત અધિનિયમ હેઠળ રાજ્ય સરકાર દ્વારા એક જાહેરનામું બહાર પાડવામાં આવ્યું હતું જેમાં જાહેર કરવામાં આવ્યું હતું કે અપીલકર્તાઓની મિલકતો, અન્યોની મિલકતો સાથે, રાજ્યમાં નિહિત થશે. અપીલકર્તાઓ વતી એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે વાદગ્રસ્ત અધિનિયમ રાજ્ય વિધાનમંડળની વૈધાનિક સત્તાની અંદર ન હતો, તે કાયદા અનુસાર ઘડવામાં આવ્યો ન હતો અને બંધારણના અનુચ્છેદો ૩૧(૨) અને ૧૪ હેઠળ અપીલકર્તાઓના મૂળભૂત અધિકારોનું ઉલ્લંઘન કરે છે. હાઈકોર્ટે આ દલીલોને નકારી કાઢી હતી અને અપીલ પર તેનું પુનરાવર્તન કરવામાં આવ્યું હતું.

કોર્ટે ઠેરવેલ કે, વાદગ્રસ્ત અધિનિયમ કાયદા અનુસાર પસાર કરવામાં આવ્યો હતો, તેની જોગવાઈઓ બંધારણીય રીતે વૈધ હતી અને હાઈકોર્ટના નિર્ણયને બહાલ રાખવો જ જોઈએ,

કે બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૯૫ દ્વારા ગવર્નમેન્ટ ઓફ ઈન્ડિયા એક્ટ, ૧૯૩૫ નું રદબાતલ થવું એ સદર બિલને નાબૂદ કરી શકે નહીં કારણ કે તે, બંધારણના પ્રારંભની તરત જ પહેલાં, ગવર્નર જનરલ અને/અથવા ગવર્નર સમક્ષ પેવિંગ હતું જેઓ હિઝ મેજેસ્ટી ધ કિંગનું પ્રતિનિધિત્વ કરતા હતા જેઓ પ્રાંતિય વિધાનમંડળનો એક ભાગ હતા અને તેથી, પ્રાંતિય વિધાનમંડળ સમક્ષ પેવિંગ

હતું અને પરિણામે, આસામનું રાજ્ય વિધાનમંડળ અનુચ્છેદ ૩૮૯ હેઠળ તેને ચાલુ રાખવા માટે સક્ષમ હતું.

કે જો કે ગવર્નર જનરલે ગવર્નમેન્ટ ઓફ ઇન્ડિયા એક્ટ, ૧૯૩૫ ની કલમ ૭૬ હેઠળ રાષ્ટ્રપતિની વિચારણા માટે બિલ અનામત રાખવાનું સૂચન કરીને બંધારણીય રીતે કાર્ય ન કર્યું હોય, તો પણ તેમનું કાર્ય, તે અસરની સકારાત્મક ઘોષણાની ગેરહાજરીમાં, સદર કલમ હેઠળ મંજૂરી રોકી રાખવા સમાન ન હોઈ શકે અને બિલનો અંત લાવી શકે નહીં, જે તેમના પોતાના સદર સૂચન દ્વારા દર્શાવેલ સ્પષ્ટ હેતુથી વિપરીત છે કે તે પેન્ડિંગ રહેવું જોઈએ.

કે ગવર્નમેન્ટ ઓફ ઇન્ડિયા એક્ટ, ૧૯૩૫ હેઠળ, હિઝ મેજેસ્ટી ધ કિંગ વિધાનમંડળનો એક અભિન્ન ભાગ હતા અને જ્યારે સદર બિલ કાયદાની યોગ્ય પ્રક્રિયામાં, અધિનિયમની કલમ ૭૫ કે કલમ ૭૬ હેઠળ ગવર્નર અથવા ગવર્નર જનરલ સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું, અને તેમાંથી કોઈએ પણ હિઝ મેજેસ્ટીના નામે મંજૂરી આપી ન હતી કે રોકી રાખી ન હતી, ત્યારે તે કાયદા અને વાસ્તવિકતા બંનેમાં હિઝ મેજેસ્ટી સમક્ષ, અને તેથી, વિધાનમંડળ સમક્ષ પેન્ડિંગ રહ્યું હતું અને બંધારણના પ્રારંભ પછી રાજ્ય વિધાનમંડળ દ્વારા યોગ્ય રીતે ચાલુ રાખી શકાય તેમ હતું. તેથી, ગવર્નર તેને રાષ્ટ્રપતિ માટે અનામત રાખવાની તેમની સત્તાઓની અંદર હતા અને બિલનું ત્યારપછીનું ઘડતર બંધારણ અનુસાર હતું.

કે 'વિધાનમંડળ' શબ્દ બંધારણના વિવિધ અનુચ્છેદોમાં અથવા સદર અનુચ્છેદના વિવિધ ભાગોમાં પણ સમાન અર્થમાં વપરાયો નથી, અને તેનો ચોક્કસ અર્થ વિષય-વસ્તુ અથવા સંદર્ભના સંદર્ભમાં નક્કી કરવાનો રહે છે અને અનુચ્છેદ ૩૮૯ માં તેનો ઉપયોગ વ્યાપક અર્થમાં કરવામાં આવ્યો છે જેથી ગવર્નર જનરલ અથવા ગવર્નર દ્વારા પ્રતિનિધિત્વ પામતા હિઝ મેજેસ્ટી સહિતની સમગ્ર વૈધાનિક મશીનરીનો સમાવેશ થાય છે અને તેનો અર્થ માત્ર વૈધાનિક ગૃહ અથવા ગૃહો નથી. બંધારણનો હેતુ માત્ર એવા જ બિલોને જીવંત રાખવાનો ન હતો જે વાસ્તવમાં વૈધાનિક ગૃહ સમક્ષ પેલિંગ હતા પરંતુ એવા બિલોને પણ જીવંત રાખવાનો હતો, જેમ કે હાલનું બિલ, જે વૈધાનિક પ્રક્રિયાના અંતિમ તબક્કા સુધી પહોંચ્યા હતા અને હિઝ મેજેસ્ટીનું પ્રતિનિધિત્વ કરતા ગવર્નર જનરલ અથવા ગવર્નરની મંજૂરીની રાહ જોઈ રહ્યા હતા.

વિશ્વેશ્વર રાવ તરફે કેન્દ્ર મધ્ય પ્રદેશ, ([૧૯૫૨] એસ.સી.આર. ૧૦૨૦), પર આધાર રાખવામાં આવેલ.

કે વાદગ્રસ્ત અધિનિયમ બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૧-એ ના અર્થમાં રાજ્ય દ્વારા એસ્ટેટના સંપાદનની જોગવાઈ કરતો કાયદો હતો અને, જેમ કે, તેના દ્વારા સંપૂર્ણપણે સુરક્ષિત હતો, અને તેની વૈધતાને મૂળભૂત અધિકારો સાથે સંબંધિત બંધારણના ભાગ III ની કોઈપણ જોગવાઈઓના કોઈપણ ઉલ્લંઘનના કારણોસર પડકારી શકાય નહીં.

કે અધિનિયમને, વૈધાનિક અક્ષમતા અંગેના કોઈપણ પ્રશ્નની ગેરહાજરીમાં, વળતરની ચુકવણી માટે કરેલી જોગવાઈઓના કારણે વૈધાનિક સત્તાના આભાસી ઉપયોગ તરીકે પડકારી શકાય નહીં અને વળતરની માત્રાને લગતો કોઈપણ પ્રશ્ન બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૧-એ હેઠળ વર્જિત રહેશે.

સી. ગજપતિ નારાયણ દેવ તરફે કેન્દ્ર ઓરિસ્સા, ([૧૯૫૪] એસ.સી.આર. ૧), પર આધાર રાખવામાં આવેલ.

કે બંધારણનો અનુચ્છેદ ૧૪ ખરેખર અપીલકર્તાઓને મદદ કરી શકે નહીં, આ કોર્ટના નિર્ણયોને ધ્યાનમાં લેતા, રાજ્ય એક એસ્ટેટ અને બીજી એસ્ટેટ વચ્ચે પસંદગી કરી શકે અને આ રીતે ભેદભાવ કરી શકે તેવી દલીલ કરવા માટે તેઓ હવે મુક્ત નથી.

નિસ્વંભર સિંહ તરફે કેન્દ્ર ઓરિસ્સા, ([૧૯૫૪] એસ.સી.આર. ૮૪૨) અને ઠાકુર અમર સિંહ તરફે કેન્દ્ર રાજસ્થાન, ([૧૯૫૫] ૨ એસ.સી.આર. ૩૦૩), પર આધાર રાખવામાં આવેલ.

કે, આ કોર્ટના નિર્ણયોને ધ્યાનમાં લેતા, સદર અધિનિયમનો અમલ માત્ર એવી લાખેરાજ એસ્ટેટ પૂરતો મર્યાદિત હોવાના કારણોસર ભેદભાવ રાખે છે તેમ કહી શકાય નહીં જે કાયમી ધોરણે સ્થાયી થયેલી એસ્ટેટની સરહદોની અંદર આવતી હોય અને અન્ય લાખેરાજ એસ્ટેટ સુધી વિસ્તરતી ન હોય કારણ કે અગાઉની એસ્ટેટ પોતાનામાં એક અલગ વર્ગ બનાવે છે અને તેનું સંપાદન

અધિનિયમના હેતુને સરળ બનાવે છે. તેમજ વિવિધ એસ્ટેટ માટે નિર્ધારિત વળતરના વિવિધ માપદંડો માટેની જોગવાઈ ભેદભાવ સમાન હોઈ શકે નહીં કારણ કે વિવિધ આવક જૂથોના માલિકોના આવા વર્ગીકરણ માટે તાર્કિક આધાર છે.

દીવાની અપીલ અધિકારક્ષેત્ર: દીવાની અપીલ નંબરો ૩૧૦ અને ૩૧૧/૧૯૫૫.

૧૯૫૫ ના ટાઈટલ સ્યુટ્સ નંબરો ૧ અને ૩ માં આસામ હાઈકોર્ટના ૦૬/૦૪/૧૯૫૫ ના રોજની ચુકાદા અને હુકમ સામે બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૩૨ હેઠળની અપીલો.

૧૯૫૫ ની સી. એ. નંબર ૩૧૦ માં અપીલકર્તા તરફે એન. સી. ચેટર્જી, પી. એન. મિતરા, ડી. એન. મુખર્જી અને આર. આર. બિસ્વાસ.

૧૯૫૫ ની સી. એ. નંબર ૩૧૧ માં અપીલકર્તા તરફે પી. કે. ચેટર્જી.

બંને અપીલોમાં સામાવાળા તરફે ભારતના એટર્ની જનરલ એમ. સી. સેતલવાડ, આસામના એડવોકેટ જનરલ એસ. એમ. લાહિરી અને નવનીત લાલ.

૧૧ એપ્રિલ, ૧૯૫૬. કોર્ટનો ચુકાદો મુખ્ય ન્યાયમૂર્તિ દાસ દ્વારા આપવામાં આવેલ.— આ ચુકાદા દ્વારા ઉપર ઉલ્લેખિત બંને અપીલોનો નિકાલ

કરવાનો હેતુ છે. અપીલો અમારી સમક્ષ એવી પરિસ્થિતિઓમાં આવી છે જેનો ટૂંકમાં પુનરાવર્તન કરી શકાય.

૦૬/૧૨/૧૯૫૪ ના રોજ બીજનીના અપીલકર્તા રાજા ભૈરવેન્દ્ર નારાયણ ભૂપે ધુબરી ખાતે લોઅર આસામ ડિસ્ટ્રિક્ટના સબોર્ડિનેટ જજની કોર્ટમાં ૧૯૫૪ નો ટી. એસ. નંબર ૨૭ દાખલ કરેલ, જેમાં અન્ય બાબતોની સાથે, એવી જાહેરખબર માટે અરજ કરેલ છે કે આસામ એક્ટ VI ઓફ ૧૯૫૪ દ્વારા સુધારેલ આસામ સ્ટેટ એક્ટિવિઝિશન ઓફ જમીનદારીઝ એક્ટ, ૧૯ base ૧ (આસામ એક્ટ XVIII ઓફ ૧૯૫૧) વૈધ રીતે પસાર કરવામાં આવ્યો ન હતો, તે બિલકુલ કાયદો ન હતો અને ગેરબંધારણીય, અલ્ટ્રા વાયર્સ અને શૂન્ય હતો અને એવી જાહેરખબર માટે અરજ કરેલ છે કે વાદગ્રસ્ત અધિનિયમ, ગમે તે સંજોગોમાં, વાદીની મિલકતોને લાગુ પડતો ન હતો અને વાદીની મિલકતોના સંદર્ભમાં વાદગ્રસ્ત અધિનિયમની કલમ ૩(૧) હેઠળ બહાર પાડવામાં આવેલ હોવાનો દાવો કરતું જાહેરનામું ગેરકાયદેસર, અલ્ટ્રા વાયર્સ અને શૂન્ય હતું.

૨૩/૧૨/૧૯૫૪ ના રોજ અપીલકર્તા શ્રીમતી બેદાબાલા દેવી, શ્રી નૃપેન્દ્ર નારાયણ ચૌધરીના પત્ની, ચાપોર ટ્રસ્ટ એસ્ટેટના ટ્રસ્ટી તરીકે ધુબરી ખાતે લોઅર આસામ ડિસ્ટ્રિક્ટના સબોર્ડિનેટ જજની કોર્ટમાં ૧૯૫૪ નો ટી. એસ. નંબર ૩૪ દાખલ કરીને સદર અધિનિયમની બંધારણીયતાને પડકારી હતી. આ દાવામાં એવી કોઈ દલીલ નહોતી, જેવી રાજના દાવામાં હતી, કે અધિનિયમ, જો વૈધ હોય તો, તે એસ્ટેટને લાગુ પડતો નથી જેના તેઓ ટ્રસ્ટી હતા.

આસામ હાઈકોર્ટ દ્વારા અનુક્રમે ૨૧/૦૧/૧૯૫૫ અને ૧૬/૦૨/૧૯૫૫ ના રોજ અનુચ્છેદ ૨૨૮ હેઠળ કરવામાં આવેલા બે અલગ-અલગ હુકમો દ્વારા સદર બંને દાવોઓ હાઈકોર્ટમાં ટ્રાન્સફર કરવામાં આવ્યા હતા અને અનુક્રમે ૧૯૫૫ ના ટી. એસ. નંબર ૧ અને ૧૯૫૫ ના ટી. એસ. નંબર ૩ તરીકે પુનઃનંબરિત કરવામાં આવ્યા હતા. આસામ રાજ્યે સંબંધિત દાવાઓમાં દર્શાવેલ દલીલોનો વિરોધ કરતા પોતાના લેખિત નિવેદનો યોગ્ય રીતે દાખલ કર્યા હતા.

હાઈકોર્ટે રાજાના ૧૯૫૫ ના ટી. એસ. નંબર ૧ માં ૧૧ મુદ્દાઓ ઘડ્યા હતા. બંને દાવોઓમાં સમાન મુદ્દાઓ નીચે મુજબ હતા:—

(૧) શું આસામ સ્ટેટ એકિવિઝિશન ઓફ જમીનદારીઝ એક્ટ, ૧૯૫૧ (આસામ એક્ટ XVIII ઓફ ૧૯૫૧) અને તેના સુધારાઓ રાજ્ય વિધાનમંડળની વૈધાનિક સત્તાની અંદર છે અને શું તેઓ કાયદા અનુસાર ઘડવામાં આવ્યા હતા?

(૨) શું આસામ ગેઝેટ તારીખ ૨૧/૦૭/૧૯૫૪ માં પ્રકાશિત થયેલ અને ઉપરોક્ત અધિનિયમ હેઠળ બહાર પાડવામાં આવેલ તારીખ ૧૯/૦૭/૧૯૫૪ નું જાહેરનામું નંબર આર.ટી./૨૪/૫૪/૨૧ વૈધ છે?

(૩) શું સદર અધિનિયમ અને તેના સુધારાઓ બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૧(૨) અને અનુચ્છેદ ૧૪ હેઠળ વાદીના મૂળભૂત અધિકારોનું ઉલ્લંઘન કરે છે;

અથવા શું આ કાયદો બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૧-એ અને અનુચ્છેદ ૩૧(૪) હેઠળ સુરક્ષિત છે?

(૪) જો કાયદો વૈધ હોવાનું ઠરાવવામાં આવે તો પણ શું અધિનિયમ અને તેના સુધારાની જોગવાઈઓ દાવેદાર મિલકતો સામે અમલમાં મૂકી શકાય?

(૫) વાદી કઈ દાદ, જો કોઈ હોય તો, મેળવવા માટે હકદાર છે?

પક્ષકારો તેમના સંબંધિત વકીલો દ્વારા સંમત થયા હતા કે કાયદાના મુદ્દાઓ જે વિવાદિત તથ્યોના નિર્ણય પર આધારિત નથી તે પહેલાં સાંભળવામાં આવે અને નક્કી કરવામાં આવે, અન્ય મુદ્દાઓને, જો જરૂરી હોય તો, પછીથી હાથ ધરવા માટે છોડી દેવામાં આવે.

આ બંને કેસોની સુનાવણી આસામ હાઈકોર્ટની ફૂલ બેંચ દ્વારા કરવામાં આવી હતી. વિદ્વાન ન્યાયમૂર્તિઓએ મુદ્દા ૧ અને ૩ નો જવાબ વાદીઓની વિરુદ્ધમાં આપ્યો હતો, જો કે સમાન કારણોસર નહીં. તેઓએ મુદ્દા ૨ નો જવાબ પણ વાદીઓની વિરુદ્ધમાં આપ્યો હતો, જે ૧૯૫૫ ના ટી. એસ. નંબર ૧ માં વાદી રાજાના સંદર્ભમાં, મુદ્દા ૪ ના જવાબને આધીન હતો. છેલ્લા ઉલ્લેખિત મુદ્દા પર બેંચે ઠેરવ્યું કે અધિનિયમ અને જાહેરનામું વૈધ હોવાથી તેને ૧૯૫૫ ના ટી. એસ. નંબર ૩ માં વાદી શ્રીમતી બેદાબાલા સામે અમલમાં મૂકી શકાય છે. રાજા, જે ૧૯૫૫ ના ટી. એસ. નંબર ૧ માં વાદી છે, તેમના સંદર્ભમાં બેંચે ઠેરવ્યું કે રાજાની મિલકતો જેને સૂચિત કરવા માટે માંગવામાં આવી હતી તે વાદગ્રસ્ત

અધિનિયમના અર્થમાં "એસ્ટેટ" હતી કે કેમ તે પ્રશ્ન હકીકતનો હોવાથી, મુદ્દા ૪ નો નિર્ણય રાજા અને પ્રતિવાદી રાજ્ય વચ્ચે, કેસમાં રજૂ કરાયેલા પુરાવાઓ પર જ થઈ શકે છે. પરિણામે બેંચે શ્રીમતી બેદાબાલાનો ૧૯૫૫ નો ટી. એસ. નંબર ૩ ખર્ચ સાથે ફગાવી દીધો અને મુદ્દા ૪ અને અન્ય મુદ્દાઓના નિર્ણય પર સુનાવણી અને નિકાલ માટે રાજાના ૧૯૫૫ ના ટી. એસ. નંબર ૧ નો રેકૉર્ડ નીચેની કોર્ટમાં મોકલવાનો નિર્દેશ આપ્યો. બેંચ દ્વારા હાથ ધરવામાં આવેલા મુદ્દાઓમાં સામેલ પ્રશ્નના મહત્વને ધ્યાનમાં રાખીને તેઓએ બંને દાવોઓમાં વાદીઓને આ કોર્ટમાં અપીલ કરવા માટે અનુરુદ્ધ ૧૩૨ હેઠળ પરવાનગી આપી હતી. તેથી હાલની અપીલો.

અમારી સમક્ષ સુનાવણી દરમિયાન મુદ્દા ૧, ૨ અને ૩ પર દલીલો આગળ વધી છે. તેથી, મુદ્દાઓ પર ક્રમશઃ વિચાર કરવો અનુકૂળ રહેશે.

મુદ્દા-૧ અંગે: મુદ્દા ૧ ના, જેમ જોઈ શકાશે, બે ભાગ છે. પ્રથમ ભાગ વાદગ્રસ્ત કાયદો ઘડવામાં રાજ્ય વિધાનમંડળની વૈધાનિક સત્તા સાથે સંબંધિત છે અને બીજો ભાગ વાદગ્રસ્ત અધિનિયમ કાયદા અનુસાર ઘડવામાં આવ્યો હતો કે કેમ તે પ્રશ્ન સાથે સંબંધિત છે. અપીલોના સમર્થનમાં હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલ દ્વારા આ મુદ્દાના બીજા ભાગ પર વધુ ભાર મૂકવામાં આવ્યો હોવાથી, અમે તે ભાગને પહેલા હાથ ધરીએ છીએ અને તેના પર વિચાર કરીએ છીએ.

મુદ્દાના આ ભાગને લગતા તથ્યોનો હવે સારાંશ આપી શકાય છે. ૧૧/૦૮/૧૯૪૮ ના રોજ આસામ સ્ટેટ એક્ટિવિઝિશન ઓફ જમીનદારીઝ બિલ નામનું એક બિલ આસામ ગેઝેટમાં પ્રકાશિત થયું હતું. ૨૩/૦૯/૧૯૪૮ ના રોજ આ બિલ આસામની વિધાનસભામાં રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું, જે તેનું એકમાત્ર વૈધાનિક ગૃહ હતું. વિધાનસભા દ્વારા ૨૮/૦૩/૧૯૪૯ ના રોજ આ બિલ પસાર કરવામાં આવ્યું હતું. આસામના ગવર્નરે, ગવર્નમેન્ટ ઓફ ઇન્ડિયા એક્ટ, ૧૯૩૫ ની કલમ ૭૫ હેઠળ કાર્ય કરીને, ગવર્નર જનરલની વિચારણા માટે બિલ અનામત રાખ્યું હતું. બંધારણના ત્યારપછીના પ્રારંભને ધ્યાનમાં રાખીને, ગવર્નર જનરલે ૨૫/૦૧/૧૯૫૦ ના રોજ આસામના ગવર્નરને આ બિલ એ નોંધ સાથે પરત કર્યું કે આ બિલ રાષ્ટ્રપતિની વિચારણા માટે અનામત રાખવામાં આવે. ૨૬/૦૧/૧૯૫૦ ના રોજ ભારતનું બંધારણ અમલમાં આવ્યું. બે દિવસ પછી, એટલે કે ૨ base/૦૧/૧૯૫૦ ના રોજ, આસામના ગવર્નરને વાસ્તવમાં બિલ પરત મળ્યું. આસામના ગવર્નરે ત્યારપછી રાષ્ટ્રપતિની વિચારણા માટે બિલ અનામત રાખ્યું અને બિલ રાષ્ટ્રપતિને મોકલી આપ્યું. ઓક્ટોબર ૧૯૫૦ માં રાષ્ટ્રપતિએ અમુક ફેરફારો સૂચવીને આસામના ગવર્નરને બિલ પરત કર્યું. સદર બિલ, સૂચિત સુધારાઓ સાથે, આસામની વિધાનસભા સમક્ષ મૂકવામાં આવ્યું હતું. વિધાનસભાએ સૂચિત ફેરફારો પર વિચાર કર્યો અને યોગ્ય રીતે સુધારેલ બિલ પસાર કર્યું. ત્યારબાદ સુધારેલું બિલ ફરીથી રાષ્ટ્રપતિને મોકલવામાં આવ્યું અને ૨૭/૦૭/૧૯૫૧ ના રોજ તેને રાષ્ટ્રપતિની મંજૂરી મળી અને તે આસામ

એક્ટ XVIII ઓફ ૧૯૫૧ બન્યો. આ અધિનિયમ ૦૮/૦૮/૧૯૫૧ ના આસામ ગેઝેટમાં પ્રકાશિત થયો હતો. ૧૧/૦૮/૧૯૫૧ ના રોજ વિધાનસભાએ આસામ એક્ટ XVIII ઓફ ૧૯૫૧ ને અમુક વિગતોમાં સુધારતું બિલ પસાર કર્યું અને આ બિલ, ગવર્નર દ્વારા રાષ્ટ્રપતિની વિચારણા માટે અનામત રાખવામાં આવ્યા બાદ, ૨૫/૦૩/૧૯૫૪ ના રોજ રાષ્ટ્રપતિની મંજૂરી મેળવીને આસામ એક્ટ VI ઓફ ૧૯૫૪ બન્યો. આસામ સરકાર દ્વારા ૦૮/૦૬/૧૯૫૪ ના રોજ બહાર પાડવામાં આવેલા જાહેરનામા દ્વારા ૧૫/૦૪/૧૯૫૪ થી આ અધિનિયમો અમલમાં લાવવામાં આવ્યા હતા. ૧૯/૦૭/૧૯૫૪ ના રોજ આસામ ગેઝેટમાં વાદગ્રસ્ત અધિનિયમની કલમ ૩(૧) હેઠળ એક જાહેરનામું પ્રકાશિત કરવામાં આવ્યું હતું જેમાં જાહેર કરવામાં આવ્યું હતું કે તેમાં ઉલ્લેખિત મિલકતો, જેમાં આ બે દાવોઓની વિષય-વસ્તુ બનેલી મિલકતોનો પણ સમાવેશ થાય છે, તે ૧૫/૦૪/૧૯૫૫ થી તમામ બોજાઓમાંથી મુક્ત થઈને રાજ્યમાં નિહિત થશે. જેમાંથી હાલની અપીલો ઉદ્ભવે છે તેવા બે દાવોઓ ત્યારપછી ડિસેમ્બર ૧૯૫૪ માં દાખલ કરવામાં આવ્યા હતા.

મુદ્દા ૧ નો બીજો ભાગ એ દલીલ ઉભી કરે છે કે વાદગ્રસ્ત અધિનિયમ કાયદા અનુસાર ઘડવામાં આવ્યો ન હતો. આ દલીલના સમર્થનમાં નીચેના કારણો રજૂ કરવામાં આવ્યા છે.

(એ) ગવર્નમેન્ટ ઓફ ઈન્ડિયા એક્ટની કલમ ૨૯૯(૩) દ્વારા જરૂરી ગવર્નરની મંજૂરી વિના બિલ વિધાનસભામાં રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું.

(બી) જ્યારે બિલ ગવર્નર જનરલ સમક્ષ તેમની મંજૂરી માટે મૂકવામાં આવ્યું હતું અને તેમણે તેને મંજૂરી આપી ન હતી, ત્યારે મંજૂરી રોકી રાખવામાં આવી હોવાનું માનવું જોઈએ. રાષ્ટ્રપતિની વિચારણા માટે તેને અનામત રાખવાનું તેમનું સૂચન શૂન્ય અને અસરહીન હતું.

(સી) બંધારણના પ્રારંભની તારીખે બિલ વિધાનમંડળમાં પેલિંગ નહોતું અને તેને રાષ્ટ્રપતિની મંજૂરી માટે અનામત રાખી શકાયું ન હોત.

(ડી) બંધારણ હેઠળ કાર્યરત વિધાનમંડળ પાસે રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા સૂચવવામાં આવેલા સુધારાઓ પર વિચાર કરવાની કે તેને પસાર કરવાની કોઈ સત્તા નથી.

(ઈ) બિલ વિધાનસભા દ્વારા પસાર કરવામાં આવ્યું હોવાથી અને ત્યારપછી ગવર્નમેન્ટ ઓફ ઇન્ડિયા એક્ટ, ૧૯૩૫ હેઠળ ગવર્નર જનરલની વિચારણા માટે અનામત રાખવામાં આવ્યું હોવાથી અને ગવર્નર જનરલે સદર અધિનિયમ કાર્યરત હતો તે સમય સુધી તેમાં નિર્ધારિત કર્યા મુજબ કોઈ બંધારણીય પગલાં ન લીધા હોવાથી, ગવર્નમેન્ટ ઓફ ઇન્ડિયા એક્ટ, ૧૯૩૫ ના રદબાતલ થવા પર અને બંધારણના પ્રખ્યાપન પર બિલ વ્યક્તિત થઈ ગયું.

(એફ) ગવર્નર, વિધાનસભાના ત્યારપછીના કાર્યો અને રાષ્ટ્રપતિની કથિત મંજૂરી બધું ગેરબંધારણીય અને શૂન્ય છે.

ઉપરોક્ત શીર્ષક (એ) હેઠળના કારણનો નિકાલ થોડા શબ્દોમાં કરી શકાય છે. વાદગ્રસ્ત અધિનિયમ નિઃશંકપણે જમીનના ફરજિયાત સંપાદન માટેની જોગવાઈ કરે છે અને તેથી, આસામ પ્રાંતની વિધાનસભામાં બિલ રજૂ કરવાની તારીખે અમલમાં રહેલા ગવર્નમેન્ટ ઓફ ઇન્ડિયા એક્ટ, ૧૯૩૫ ની કલમ ૨૯૯ ની જરૂરિયાતોનું પાલન કરવાનું હતું. સદર કલમની પેટા-કલમ (૩) એ જોગવાઈ કરી હતી કે કોઈપણ જમીનની જાહેર માલિકીમાં ફેરબદલ કરવાની જોગવાઈ કરતું કોઈ બિલ ફેડરલ વિધાનમંડળના કોઈપણ ગૃહમાં ગવર્નર જનરલની તેમના વિવેકાધિકારમાં અગાઉની મંજૂરી વિના અથવા પ્રાંતિય વિધાનમંડળના ગૃહમાં ગવર્નરની તેમના વિવેકાધિકારમાં અગાઉની મંજૂરી વિના રજૂ કરવામાં આવશે નહીં. એવો આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો હતો કે જે બિલ આખરે વાદગ્રસ્ત અધિનિયમ બન્યું તે વિધાનસભામાં રજૂ કરવામાં આવે તે પહેલાં આસામના ગવર્નરની અગાઉની મંજૂરી મેળવવામાં આવી ન હતી. આ આક્ષેપનો વિરોધ કરવામાં આવ્યો હતો અને આસામના વિદ્વાન એડવોકેટ જનરલે હાઈકોર્ટ સમક્ષ બિલના સંબંધમાં સત્તાવાર કાર્યવાહીની મિનિટ્સ રજૂ કરી હતી. મહેસૂલ વિભાગની ફાઈલ નંબર RT ૧૭/૪૮ તારીખ ૨૧/૦૭/૧૯૪૮ દર્શાવે છે કે ગવર્નમેન્ટ ઓફ ઇન્ડિયા એક્ટ, ૧૯૩૫ ની કલમ ૨૯૯(૩) હેઠળ આસામ સ્ટેટ એક્ટિવેશન ઓફ જમીનદારીઝ બિલ, ૧૯૪૮ રજૂ કરવા માટે, અન્ય બાબતોની સાથે, તેમની મંજૂરી મેળવવા માટે "એચ.ઈ.", એટલે કે દેખીતી રીતે હિઝ એક્સેલન્સી ધ ગવર્નર સમક્ષ એક નોંધ મૂકવામાં આવી હતી. સદર નોંધના

તળિયે ૨૧ જુલાઈ, ૧૯૪૮ ની તારીખ પર "એ.એચ." આધાક્ષરો દેખાય છે. એ બાબત વિવાદિત નથી કે "એ.એચ." આધાક્ષરો અકબર હૈદરી માટે છે, જેઓ ત્યારે આસામના ગવર્નર હતા. એ સાચું છે કે નોંધ પર "મંજૂરી આપવામાં આવી" શબ્દો એન્ડોર્સ કરવામાં આવ્યા ન હતા પરંતુ તેમાં કોઈ શંકા હોઈ શકે નહીં કે ગવર્નર દ્વારા વિધાનસભામાં બિલ રજૂ કરવા માટે તેમની મંજૂરી દર્શાવવા સિવાય અન્ય કોઈ હેતુ માટે નોંધમાં આધાક્ષરો ઉમેરવામાં આવ્યા ન હતા. વધુમાં સદર અધિનિયમની કલમ ૧૦૯ હેઠળ, જો તેને નષ્ટ કરનારો અન્ય કોઈ દોષ ન હોય તો, વાદગ્રસ્ત અધિનિયમને માત્ર એવા કારણોસર અવાઈધ તરીકે પડકારી શકાય નહીં કે બિલ રજૂ કરવા માટે ગવર્નર દ્વારા અગાઉની મંજૂરી આપવામાં આવી ન હતી. અમારા ચુકાદામાં વાદગ્રસ્ત અધિનિયમ કાયદા અનુસાર ઘડવામાં આવ્યો ન હતો તેવી દલીલના સમર્થનમાં રજૂ કરાયેલા પ્રથમ કારણમાં કોઈ તથ્ય નથી અને તેને નકારી કાઢવું જ જોઈએ.

કારણો (બી) થી (એફ) પર સગવડતાપૂર્વક એકસાથે વિચાર કરી શકાય છે. યાદ કરવામાં આવશે કે ૨૮/૦૩/૧૯૪૯ ના રોજ આસામ વિધાનસભા દ્વારા બિલ પસાર કરવામાં આવ્યા પછી, તેને ગવર્નમેન્ટ ઓફ ઇન્ડિયા એક્ટ, ૧૯૩૫ ની કલમ ૭૫ હેઠળ ગવર્નર સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું. સદર અધિનિયમ હેઠળ ગવર્નર ચાર બાબતોમાંથી એક કરી શકતા હતા. તેઓ તેમના વિવેકાધિકારમાં જાહેર કરી શકતા હતા કે તેમણે હિઝ મેજેસ્ટીના નામે બિલને મંજૂરી આપી છે અથવા તેમણે તેમાંથી મંજૂરી રોકી રાખી છે અથવા તેમણે ગવર્નર

જનરલની વિચારણા માટે બિલ અનામત રાખ્યું છે અથવા તેઓ તેમના વિવેકાધિકારમાં ગૃહ અથવા ગૃહોને બિલ અથવા તેની કોઈ નિર્દિષ્ટ જોગવાઈઓ પર પુનર્વિચાર કરવા વિનંતી કરતા સંદેશા સાથે બિલ પરત કરી શકતા હતા. હાલના કેસમાં ગવર્નરે તેમના વિવેકાધિકારમાં ગવર્નર જનરલની વિચારણા માટે બિલ અનામત રાખ્યું અને બિલ તેમને મોકલી આપ્યું. સદર અધિનિયમની કલમ ૭૬ હેઠળ ગવર્નર જનરલ ચાર બાબતોમાંથી એક કરી શકતા હતા, એટલે કે, તેઓ તેમના વિવેકાધિકારમાં જાહેર કરી શકતા હતા કે તેમણે હિઝ મેજેસ્ટીના નામે બિલને મંજૂરી આપી છે અથવા તેમણે તેમાંથી મંજૂરી રોકી રાખી છે અથવા તેમણે હિઝ મેજેસ્ટીની પ્રસન્નતાના સંકેત માટે બિલ અનામત રાખ્યું છે અથવા તેઓ, જો તેમના વિવેકાધિકારમાં તેમને યોગ્ય લાગે તો, ગવર્નરને અગાઉની કલમમાં ઉલ્લેખિત સંદેશા સાથે પ્રાંતિય વિધાનમંડળના ગૃહ અથવા ગૃહોને બિલ પરત કરવાનો નિર્દેશ આપી શકતા હતા. હાલના કેસમાં જે બન્યું તે એ છે કે, આગામી બંધારણીય ફેરફારોને ધ્યાનમાં રાખીને, ગવર્નર જનરલે, ૨૫/૦૧/૧૯૫૦ ના રોજ, આસામના ગવર્નરને બિલ પરત કરીને તેમને રાષ્ટ્રપતિની વિચારણા માટે બિલ અનામત રાખવાની સલાહ આપી હતી. જ્યારે બિલ પરિવહનમાં હતું અને ગવર્નરને વાસ્તવમાં મળે તે પહેલાં, જે તેમને ૨૮/૦૧/૧૯૫૦ ના રોજ મળ્યું હતું, આપણું બંધારણ ૨૬/૦૧/૧૯૫૦ ના રોજ અમલમાં આવ્યું.

અમારું ધ્યાન બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૯૫ તરફ દોરવામાં આવ્યું છે, જેના દ્વારા ઇન્ડિયન ઇન્ડિપેન્ડન્સ એક્ટ, ૧૯૪૭ અને ગવર્નમેન્ટ ઓફ ઇન્ડિયા એક્ટ, ૧૯૩૫ ની સાથે પાછળના અધિનિયમને સુધારતા અથવા પૂરક બનાવતા તમામ કાયદાઓ પરંતુ એબોલિશન ઓફ પ્રિવી કાઉન્સિલ જ્યુરિસ્ડિક્શન એક્ટ, ૧૯૪૯ નો સમાવેશ કર્યા વિના, રદ કરવામાં આવ્યા હતા. એ બાબત દર્શાવવામાં આવી છે કે સદર અનુચ્છેદમાં કોઈ બચાવ જોગવાઈ નહોતી અને પરિણામે તેમાં ઉલ્લેખિત કાયદાઓ સંપૂર્ણપણે રદબાતલ થયા હતા. કે તરફે ગોડવિન માં ટિન્ડલ, સી. જે. ના જાણીતા અવલોકનો અને સુરતીસ તરફે એલિસન માં લોર્ડ ટેન્ટરડેન, સી. જે. ના વચનનો અને કેઈઝ સ્ટેચ્યુટ લો, ચોથી આવૃત્તિ, પાના ૩૪૭ થી ૩૪૮ અને કોફોર્ડ ઓન સ્ટેચ્યુટરી કન્સ્ટ્રક્શન, પાના ૫૯૯ થી ૬૦૦ નો સંદર્ભ આપવામાં આવ્યો છે, જે તમામનો કેશવાન માધવ મેનન તરફે કેન્દ્ર બોમ્બે માં ફઝલ અલી, ન્યાયમૂર્તિ દ્વારા ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે અને એવી દલીલ કરવામાં આવી છે કે ગવર્નમેન્ટ ઓફ ઇન્ડિયા એક્ટ, ૧૯૩૫ ના રદબાતલ થવાની અસર સદર અધિનિયમને એવી રીતે સંપૂર્ણપણે નાબૂદ કરવાની હતી જાણે કે તે ક્યારેય પસાર જ ન થયો હોય અને જાણે કે તે ક્યારેય અસ્તિત્વમાં જ ન હતો, સિવાય કે તે અસ્તિત્વમાં રહેલો કાયદો હતો તે દરમિયાન શરૂ કરાયેલી, ચલાવાયેલી અને પૂર્ણ થયેલી કાર્યવાહીના હેતુ માટે. પ્રશ્નકર્તા બિલ ૨૬/૦૧/૧૯૫૦ પહેલાં અધિનિયમ બન્યું ન હોવાથી, રદબાતલ થવાના કારણે તેને અસ્તિત્વમાંથી નાબૂદ કરવામાં આવ્યું હોવાનું

માનવું જ જોઈએ, તેવી દલીલ કરવામાં આવી છે. જો બંધારણમાં આ બિલને જીવંત રાખતી અન્ય કોઈ જોગવાઈ ન હોત તો આ દલીલમાં ઘણી સત્યતા હોત. બંધારણનો અનુચ્છેદ ૩૮૯ જોગવાઈ કરે છે કે જે બિલ બંધારણના પ્રારંભની તરત જ પહેલાં ડોમિનિયન ઓફ ઇન્ડિયાના વિધાનમંડળમાં અથવા કોઈપણ પ્રાંત અથવા ભારતીય રાજ્યના વિધાનમંડળમાં પેન્ડિંગ હતું તે, આ બંધારણ હેઠળ સંસદ અથવા સંબંધિત રાજ્યના વિધાનમંડળ દ્વારા બનાવવામાં આવેલા નિયમોમાં સમાવિષ્ટ હોઈ શકે તેવી વિપરીત જોગવાઈઓને આધીન રહીને, સંસદ અથવા સંબંધિત રાજ્યના વિધાનમંડળમાં, યથાસ્થિતિ, એવી રીતે ચાલુ રાખી શકાશે જાણે ડોમિનિયન ઓફ ઇન્ડિયાના વિધાનમંડળમાં અથવા પ્રાંત કે ભારતીય રાજ્યના વિધાનમંડળમાં બિલના સંદર્ભમાં લેવાયેલા પગલાં સંસદમાં અથવા સંબંધિત રાજ્યના વિધાનમંડળમાં લેવામાં આવ્યા હોય. જો, તેથી, જે બિલ સાથે આપણો સંબંધ છે તે બંધારણના પ્રારંભની તરત જ પહેલાં આસામના વિધાનમંડળમાં પેન્ડિંગ હતું, તો સ્પષ્ટપણે તે સંબંધિત રાજ્યના વિધાનમંડળમાં એકદમ યોગ્ય રીતે ચાલુ રાખવામાં આવ્યું હતું. તેથી, બે પ્રશ્નો ઉદભવે છે, એટલે કે (૧) શું બંધારણના પ્રારંભમાં બિલ બિલકુલ પેન્ડિંગ હતું અને (૨) જો તે હતું, તો શું તે આસામના વિધાનમંડળમાં પેન્ડિંગ હતું.

(૧) અંગે:— ગવર્નમેન્ટ ઓફ ઇન્ડિયા એક્ટ, ૧૯૩૫ ની કલમ ૩૦ એ ફેડરલ વિધાનમંડળના ગૃહોમાં બિલ રજૂ કરવા માટેની જોગવાઈ કરી હતી અને કલમ ૭૩ એ પ્રાંતિય વિધાનમંડળના ગૃહ અથવા ગૃહોમાં બિલ રજૂ કરવા માટેની

જોગવાઈ કરી હતી. અધિનિયમની કલમ ૩૨ એ ફેડરલ વૈધાનિક ગૃહો દ્વારા પસાર કરાયેલા બિલને ગવર્નર જનરલ સમક્ષ રજૂ કરવા માટેની જોગવાઈઓ અને કલમ ૭૫ એ પ્રાંતિય વૈધાનિક ગૃહ અથવા ગૃહો દ્વારા પસાર કરાયેલા બિલને ગવર્નર સમક્ષ રજૂ કરવા માટેની જોગવાઈઓ નક્કી કરી હતી. વ્યાપકપણે કહીએ તો એવું કહી શકાય કે બિલ વૈધાનિક ગૃહમાં તેની રજૂઆત સાથે પેન્ડિંગ થવાનું શરૂ થાય છે અને તે પેન્ડિંગ રહેવાનું બંધ થાય છે—(એ) જ્યારે તે કલમ ૭૩(જ) હેઠળ વ્યક્તિત થાય છે અથવા (બી) જ્યારે ગવર્નર જાહેર કરે છે કે તેઓ હિઝ મેજેસ્ટીના નામે બિલને મંજૂરી આપે છે જે કિસ્સામાં બિલ અધિનિયમમાં પરિણમે છે અથવા (સી) જ્યારે ગવર્નર જાહેર કરે છે કે તેઓ તેમાંથી પોતાની મંજૂરી રોકી રાખે છે, જે કિસ્સામાં બિલ નિષ્ફળ જાય છે અથવા (ડી) ગવર્નર દ્વારા ગવર્નર જનરલની વિચારણા માટે અનામત રાખવામાં આવ્યા પછી, કલમ ૭૬ હેઠળ કાર્ય કરતા ગવર્નર જનરલ જાહેર કરે છે કે તેઓ હિઝ મેજેસ્ટીના નામે બિલને મંજૂરી આપે છે, જે કિસ્સામાં પણ બિલ અધિનિયમ બને છે અથવા (ઈ) જ્યારે, ગવર્નર દ્વારા આ રીતે અનામત રાખવામાં આવ્યા પછી, ગવર્નર જનરલ જાહેર કરે છે કે તેઓ તેમાંથી પોતાની મંજૂરી રોકી રાખે છે, જે કિસ્સામાં ફરીથી બિલ નિષ્ફળ જાય છે અથવા (એફ) જ્યારે બિલ ગવર્નર જનરલ દ્વારા કલમ ૭૬(૧) હેઠળ હિઝ મેજેસ્ટીની પ્રસન્નતાના સંકેત માટે અનામત રાખવામાં આવ્યું હોય, ત્યારે ગવર્નર કલમ ૭૬(૨) હેઠળ જાહેર જાહેરનામા દ્વારા જણાવે છે કે હિઝ મેજેસ્ટીએ તેને મંજૂરી આપી દીધી છે, જે કિસ્સામાં ફરીથી બિલ અધિનિયમ બને

છે અને છેલ્લે (જી) જ્યારે ગવર્નર સમક્ષ જે તારીખે તે રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું તે તારીખથી બાર મહિનાની અંદર ગવર્નર દ્વારા આવું કોઈ જાહેરનામું બહાર પાડવામાં ન આવે, જે ઘટનામાં પણ બિલનો અંત આવે છે. ટૂંકમાં, બિલ ત્યાં સુધી પેન્ડિંગ કહી શકાય જ્યાં સુધી તે વ્યક્તિત ન થાય અથવા તે યોગ્ય સત્તાધિકારી દ્વારા મંજૂરી મેળવીને અધિનિયમ ન બને અથવા આવા યોગ્ય સત્તાધિકારી દ્વારા મંજૂરી રોકી રાખવા દ્વારા તેનો અંત ન આવે. અપીલકર્તાની દલીલ એવી છે કે જ્યારે વિચારણા હેઠળનું બિલ, કલમ ૭૬ હેઠળ, ગવર્નર દ્વારા ગવર્નર જનરલની વિચારણા માટે અનામત રાખવામાં આવ્યું હતું અને ગવર્નર જનરલને મોકલવામાં આવ્યું હતું અને પાછળથી તેમણે બિલને હિઝ મેજેસ્ટીના નામે પોતાની મંજૂરી જાહેર ન કરી પરંતુ તેને ગવર્નરને પાછું મોકલ્યું, ત્યારે ગવર્નર જનરલે બિલમાંથી પોતાની મંજૂરી રોકી રાખી હોવાનું માનવું જોઈએ. અગાઉ જણાવ્યા મુજબ, કલમ ૭૬ હેઠળ, ગવર્નર જનરલ જાહેર કરી શક્યા હોત કે તેમણે હિઝ મેજેસ્ટીના નામે બિલને મંજૂરી આપી છે અથવા તેમણે તેમાંથી પોતાની મંજૂરી રોકી રાખી છે, અથવા તેમણે હિઝ મેજેસ્ટીની પ્રસન્નતાના સંકેત માટે બિલ અનામત રાખ્યું છે અથવા તેઓ પુનર્વિચારણા માટે ગૃહ સમક્ષ રજૂ કરવા માટે તેને ગવર્નરને પરત કરી શક્યા હોત પરંતુ તેઓ બીજું કંઈ કરી શક્યા ન હોત. તેથી, રાષ્ટ્રપતિ સમક્ષ મૂકવાના સૂચન સાથે ગવર્નરને બિલ પરત કરવાનું તેમનું કાર્ય, એવી દલીલ કરવામાં આવી છે કે, તદ્દન બિનઅધિકૃત હતું અને તે બિલમાંથી તેમની મંજૂરી રોકી રાખવા સમાન હતું. અમે આ દલીલને

યોગ્ય તરીકે સ્વીકારવા અસમર્થ છીએ. ગવર્નર જનરલ જાણતા હતા કે જો તેઓ જાહેર કરશે કે તેમણે પોતાની મંજૂરી રોકી રાખી છે તો બિલનો અંત આવી જશે અને તે બિલના સંબંધમાં આગળ કોઈ પગલું ભરી શકાશે નહીં. તેથી, જ્યારે ગવર્નર જનરલે ગવર્નરને સદર બિલ રાષ્ટ્રપતિની વિચારણા માટે અનામત રાખવાના સૂચન સાથે પરત કર્યું, ત્યારે ગવર્નર જનરલે બિલ જીવંત રહેવું જોઈએ તેવો હેતુ સ્પષ્ટપણે દર્શાવ્યો હતો, કારણ કે અન્યથા રાષ્ટ્રપતિની વિચારણા માટે સદર બિલના વધુ અનામતનો કોઈ પ્રશ્ન જ ઊભો ન થઈ શકે. રાષ્ટ્રપતિની વિચારણા માટે બિલના વધુ અનામતનું સદર સૂચન જ અમારા માટે અનુમાનિત રીતે અથવા કાલ્પનિક રીતે, જેમ અમને કરવા માટે કહેવામાં આવ્યું છે, તેમ માનવું અશક્ય બનાવે છે કે ગવર્નર જનરલે તેમની મંજૂરી રોકી રાખી હતી. તથ્યો પરથી એ સ્પષ્ટ છે કે ગવર્નર જનરલે બિલને મંજૂરી આપી ન હતી, કે તેમાંથી પોતાની મંજૂરી રોકી રાખી ન હતી. તેમનું કાર્ય ગેરબંધારણીય હોઈ શકે છે, પરંતુ તેને એ ઘોષણા સમાન ગણી શકાય નહીં કે તેઓ બિલમાંથી પોતાની મંજૂરી રોકી રહ્યા હતા, કારણ કે બિલને મંજૂરી આપવી અથવા તેમાંથી મંજૂરી રોકી રાખવી એ સભાન અને સકારાત્મક ઘોષણાની અપેક્ષા રાખે છે કે મંજૂરી આ રીતે આપવામાં આવી છે અથવા રોકી રાખવામાં આવી છે. રાષ્ટ્રપતિની વિચારણા માટે બિલ અનામત રાખવાનું સૂચન સ્પષ્ટપણે એ દ્રષ્ટિની વિરુદ્ધ છે કે ગવર્નર જનરલે, સકારાત્મક રીતે અથવા તો ગર્ભિત રીતે, બિલમાંથી પોતાની મંજૂરી રોકી રાખી હતી. સદર સૂચન જ દર્શાવે છે કે ગવર્નર જનરલનો હેતુ બિલ પેન્ડિંગ રહે તેવો

હતો જેથી કરીને તેને રાષ્ટ્રપતિની વિચારણા માટે અનામત રાખી શકાય અને તેમની મંજૂરી અથવા અસંમતિ મેળવી શકાય. ઉપરોક્ત પરિસ્થિતિમાં એવું ઠરાવી શકાય નહીં કે ગવર્નર જનરલની મંજૂરી રોકી રાખવાના કારણે બિલ પેન્ડિંગ રહેવાનું બંધ થઈ ગયું હતું. અમારા મતે, આ કેસના તથ્યો અને સંજોગોમાં, આપણું બંધારણ અમલમાં આવ્યું તે તારીખે બિલ પેન્ડિંગ હતું.

(૨) અંગે:- અપીલકર્તાના વિદ્વાન વકીલ ત્યારપછી દલીલ કરે છે કે જો બિલ પેન્ડિંગ હતું તો પણ તે ચોક્કસપણે આસામના વિધાનમંડળ સમક્ષ પેન્ડિંગ નહોતું. તો પછી, આપણા બંધારણના પ્રારંભની તરત જ પહેલાં આસામ પ્રાંતનું વિધાનમંડળ શું હતું? આમાં ગવર્નમેન્ટ ઓફ ઈન્ડિયા એક્ટ, ૧૯૩૫ ની સંબંધિત જોગવાઈઓ પર વિચારણા સામેલ છે. ગવર્નમેન્ટ ઓફ ઈન્ડિયા એક્ટ, ૧૯૩૫ એ બ્રિટિશ સંસદ દ્વારા પસાર કરાયેલો કાયદો હતો. યુનાઈટેડ કિંગડમ ઓફ ગ્રેટ બ્રિટન એન્ડ નોર્થન આયર્લેન્ડની સંસદમાં સાર્વભૌમ અને સામ્રાજ્યના ત્રણ એસ્ટેટ્સનો સમાવેશ થાય છે, એટલે કે, લોર્ડ્સ સ્પિરિચ્યુઅલ અને લોર્ડ્સ ટેમ્પોરલ, જેઓ હાઉસ ઓફ લોર્ડ્સમાં એકસાથે બેસે છે અને લોકોના ચૂંટાયેલા પ્રતિનિધિઓ, જેઓ હાઉસ ઓફ કોમન્સમાં બેસે છે. જ્યારે સંસદના બંને ગૃહો દ્વારા બિલ પસાર કરવામાં આવે છે અથવા પાર્લામેન્ટ એક્ટ, ૧૯૧૧ દ્વારા પૂરી પાડવામાં આવેલી પદ્ધતિ અનુસાર હાઉસ ઓફ કોમન્સ દ્વારા પસાર કરવામાં આવે છે, ત્યારે તે રોયલ એસેન્ટ (શાહી મંજૂરી) મેળવવા માટે તૈયાર થાય છે. સંસદના બંને ગૃહો દ્વારા અથવા છેલ્લા ઉદ્દેખિત કેસમાં હાઉસ ઓફ Commons

દ્વારા પસાર કરાયેલું કોઈ બિલ રોયલ એસેન્ટ વિના કાયદો બની શકતું નથી અને સ્ટેચ્યુટ બુકમાં દાખલ થઈ શકતું નથી. આથી એ સ્પષ્ટ છે કે, બ્રિટિશ બંધારણીય સિદ્ધાંત અનુસાર, સાર્વભૌમ એ સંસદનો એક અભિન્ન ભાગ છે. આ ખ્યાલ બ્રિટિશ નોર્થ અમેરિકા એક્ટની કલમો ૧૭, ૫૫ અને ૫૬ માં કેનેડિયન સંસદના સંબંધમાં અને સદર અધિનિયમની કલમો ૬૯, ૭૧ અને ૮૦ માં સદર ડોમિનિયનની પ્રાંતિય વિધાનમંડળોના સંબંધમાં પ્રતિબિંબિત થાય છે. આ જ વિચાર ગવર્નમેન્ટ ઓફ ઇન્ડિયા એક્ટ, ૧૯૩૫ માં અપનાવવામાં આવ્યો હતો. આ અધિનિયમની કલમ ૧૮, જેવી તે મૂળરૂપે હતી, તેણે ગવર્નર જનરલ દ્વારા પ્રતિનિધિત્વ પામતા હિઝ મેજેસ્ટી અને કાઉન્સિલ ઓફ સ્ટેટ્સ અને હાઉસ ઓફ એસેમ્બલી તરીકે ઓળખાતા બે ગૃહો ધરાવતી ફેડરલ વિધાનમંડળની જોગવાઈ કરી હતી. કલમ ૬૦ એ દરેક પ્રાંત માટે ગવર્નર દ્વારા પ્રતિનિધિત્વ પામતા હિઝ મેજેસ્ટી અને અમુક પ્રાંતોમાં બે ગૃહો અને અન્ય પ્રાંતોમાં એક ગૃહ ધરાવતી વિધાનમંડળની જોગવાઈ કરી હતી. અગાઉ જણાવ્યા મુજબ આસામ પ્રાંતમાં માત્ર એક જ ગૃહ હતું, વિધાનસભા. ફેડરલ વિધાનમંડળના ગૃહોની વૈધાનિક પ્રક્રિયા કલમ ૩૦ દ્વારા અને પ્રાંતિય વિધાનમંડળોના ગૃહ અથવા ગૃહોની પ્રક્રિયા ગવર્નમેન્ટ ઓફ ઇન્ડિયા એક્ટ, ૧૯૩૫ ની કલમ ૭૩ દ્વારા નિયંત્રિત થતી હતી. વૈધાનિક ગૃહ અથવા ગૃહો દ્વારા બિલ પસાર કર્યા પછીની પ્રક્રિયા ફેડરલ વિધાનમંડળના ગૃહો દ્વારા પસાર કરાયેલા બિલોના સંબંધમાં કલમ ૩૨ દ્વારા

અને પ્રાંતિય વિધાનમંડળોના ગૃહ અથવા ગૃહો દ્વારા પસાર કરાયેલા બિલોના સંબંધમાં કલમો ૭૫ અને ૭૬ દ્વારા સંચાલિત થતી હતી.

એ સાચું છે કે ગવર્નમેન્ટ ઓફ ઇન્ડિયા એક્ટ, ૧૯૩૫ ની કલમ ૧૮ ને ઇન્ડિયન ઇન્ડિપેન્ડન્સ એક્ટ, ૧૯૪૭ ની કલમ ૯ દ્વારા કલ્પના કર્યા મુજબ અનુકૂલિત કરવામાં આવી હતી, પરંતુ ગવર્નમેન્ટ ઓફ ઇન્ડિયા એક્ટ, ૧૯૩૫ ની કલમ ૬૦ નું કોઈ અનુકૂલન કરવામાં આવ્યું ન હતું જે પ્રાંતિય વિધાનમંડળ સાથે સંબંધિત હતું. કલમ ૧૮ માં, તેના અનુકૂલન પહેલાં જેવી તે હતી તે ભાષા પરથી અને કલમ ૬૦ માં વપરાયેલી ભાષા પરથી, એ તદ્દન સ્પષ્ટ છે કે તે સ્વયં હિઝ મેજેસ્ટી હતા, જેઓ ખરેખર વિધાનમંડળો, ફેડરલ અને પ્રાંતિય, ના ઘટક ભાગ હતા અને ફેડરલ વિધાનમંડળના સંબંધમાં ગવર્નર જનરલ દ્વારા અને પ્રાંતિય વિધાનમંડળોના કિસ્સામાં ગવર્નર દ્વારા તેમનું પ્રતિનિધિત્વ કરવામાં આવતું હતું. હિઝ મેજેસ્ટી આ રીતે વિધાનમંડળ, ફેડરલ અને પ્રાંતિય, ના અનિવાર્ય ભાગ હોવાને કારણે, જ્યારે ફેડરલ વિધાનમંડળના ગૃહો દ્વારા અથવા પ્રાંતિય વિધાનમંડળોના ગૃહ અથવા ગૃહો દ્વારા પસાર કરાયેલું બિલ સદર અધિનિયમની કલમ ૩૨ અથવા કલમો ૭૫ અને ૭૬ હેઠળ ગવર્નર જનરલ અથવા ગવર્નર સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવતું હતું, ત્યારે વૈધાનિક પ્રક્રિયા ચાલુ રહેતી હતી અને જ્યાં સુધી ગવર્નર જનરલ અથવા ગવર્નર દ્વારા હિઝ મેજેસ્ટીના નામે મંજૂરી આપવામાં ન આવે અથવા રોકી રાખવામાં ન આવે ત્યાં સુધી કાયદામાં અને વાસ્તવિકતામાં બિલ હિઝ મેજેસ્ટી સમક્ષ પેન્ડિંગ હતું તે

સ્થિતિમાંથી કોઈ બચાવ થઈ શકે નહીં, કારણ કે ગવર્નર જનરલ અથવા ગવર્નર, સદર અધિનિયમ હેઠળ, માત્ર હિઝ મેજેસ્ટીનું પ્રતિનિધિત્વ કરતા એજન્ટ હતા, જેઓ વિધાનમંડળનો એક અભિન્ન ભાગ હતા. આ બાબત એ જોગવાઈ દ્વારા સ્પષ્ટ કરવામાં આવી હતી કે જ્યારે ગવર્નર જનરલ અથવા ગવર્નર જાહેર કર્યું કે તેમણે મંજૂરી આપી છે અથવા તેમણે પોતાની મંજૂરી રોકી રાખી છે, ત્યારે આવી ઘોષણા હિઝ મેજેસ્ટીના નામે કરવાની હતી. તેથી, બિલ ગવર્નરના હાથમાં હોય કે ગવર્નર જનરલના હાથમાં હોય કે એક અને બીજાની વચ્ચે ગમે તે માર્ગે પરિવહનમાં હોય, તે હિઝ મેજેસ્ટી સમક્ષ અને તેથી, વિધાનમંડળ સમક્ષ પેન્ડિંગ હોવાનું માનવું જ જોઈએ. મંજૂરી આપવાની કે રોકી રાખવાની ઘોષણા નિઃશંકપણે વૈધાનિક પ્રક્રિયાનું સાતત્ય હતું અને જ્યાં સુધી યોગ્ય એજન્સી દ્વારા હિઝ મેજેસ્ટીના નામે આવી ઘોષણા કરવામાં ન આવે ત્યાં સુધી દેખીતી રીતે બિલ પેન્ડિંગ હતું અને તે તબક્કે કાયદામાં અને વાસ્તવિકતામાં, વિધાનમંડળના એક અભિન્ન ભાગ તરીકે હિઝ મેજેસ્ટી સમક્ષ સિવાય ક્યાં પેન્ડિંગ હોઈ શકે? બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૮૯ હેઠળની આવી સ્થિતિ હોવાને કારણે, તેને ગવર્નમેન્ટ ઓફ ઇન્ડિયા એક્ટની સંબંધિત જોગવાઈઓ સાથે વાંચતા, જેમ અમે તેને સમજીએ છીએ તેમ, આ બિલ આપણા બંધારણના પ્રારંભ પછી આસામના વિધાનમંડળમાં યોગ્ય રીતે ચાલુ રાખી શકાય તેમ હતું. આપણા બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૬૮ હેઠળ દરેક રાજ્યમાં એક વિધાનમંડળ છે જેમાં ગવર્નર અને અમુક રાજ્યોમાં બે ગૃહો અને અન્ય રાજ્યોમાં, જેમાં આસામનો

સમાવેશ થાય છે, એક ગૃહ છે. બંધારણના પ્રારંભ પહેલાં આસામની વિધાનસભા દ્વારા બિલ પસાર કરવામાં આવ્યું હોવાથી, બંધારણ હેઠળ જે કરવાની જરૂર હતી તે અનુચ્છેદ ૨૦૦ હેઠળ વૈધાનિક પ્રક્રિયા ચાલુ રાખવાની હતી. તેથી, આસામના ગવર્નર માટે રાષ્ટ્રપતિની વિચારણા માટે બિલ અનામત રાખવું સક્ષમ હતું અને રાષ્ટ્રપતિ માટે, અનુચ્છેદ ૨૦૧ હેઠળ, ગવર્નરને જરૂરી સંદેશ સાથે રાજ્યની વિધાનસભાને બિલ પરત કરવાનો નિર્દેશ આપવો યોગ્ય હતો અને જ્યારે બિલ આ રીતે પરત કરવામાં આવ્યું ત્યારે વિધાનસભા માટે તે મુજબ તેના પર વિચાર કરવો તદ્દન યોગ્ય હતો. તે પરથી અનુસરે છે કે, જ્યારે બિલ આસામની વિધાનસભા દ્વારા ફરીથી પસાર કરવામાં આવ્યું ત્યારે, બિલને રાષ્ટ્રપતિ સમક્ષ તેમની વિચારણા માટે ફરીથી રજૂ કરવું યોગ્ય હતું અને રાષ્ટ્રપતિ માટે સુધારેલા બિલને પોતાની મંજૂરી આપવી શક્ય હતું, જેમ કે તેમણે વાસ્તવમાં કર્યું હતું.

અપીલકર્તાના વિદ્વાન વકીલ દ્વારા અનુચ્છેદ ૩૧(૪) પર અને આ કોર્ટના વિશ્વેશ્વર રાવ તરફે કેન્દ્ર મધ્ય પ્રદેશ ના ચુકાદામાં એક ફકરા પર આધાર રાખવામાં આવ્યો છે અને એવી દલીલ કરવામાં આવી છે કે "વિધાનમંડળ" શબ્દ, જે અનુચ્છેદ ૩૧(૪) અને અનુચ્છેદ ૩૮૯ બંનેમાં આવે છે તેનો અર્થ માત્ર વિધાનમંડળનું ગૃહ કે ગૃહો થાય છે અને ગવર્નર કે ગવર્નર જનરલ નહીં. અમારે અનુચ્છેદ ૩૧(૪) માં આવતા "વિધાનમંડળ" શબ્દના સાચા અર્થઘટન અંગેના વ્યાપક પ્રશ્નની ચર્ચા કરવાની જરૂર નથી અને એટલું કહેવું પૂરતું છે કે

વિદ્વાન વકીલ દ્વારા જે ફકરા પર આધાર રાખવામાં આવ્યો છે તે જ સ્પષ્ટ કરે છે કે "વિધાનમંડળ" શબ્દનો ઉપયોગ વિવિધ અનુચ્છેદોમાં વિવિધ અર્થોમાં થાય છે અને સદર અનુચ્છેદમાં વિવિધ સ્થળોએ વિવિધ અર્થોમાં હોઈ શકે છે અને તેનો અર્થ વિષય અથવા સંદર્ભને ધ્યાનમાં રાખીને નક્કી કરવાનો રહે છે. ગવર્નમેન્ટ ઓફ ઇન્ડિયા એક્ટ, ૧૯૩૫ ની કલમો ૧૮, ૩૦ અને ૩૨ અને કલમો ૬૦, ૭૩, ૭૫ અને ૭૬ ની જોગવાઈઓને ધ્યાનમાં લેતા, જેનો સંદર્ભ આપવામાં આવ્યો છે, અમારો સ્પષ્ટ અભિપ્રાય છે કે "વિધાનમંડળ" શબ્દનો ઉપયોગ અનુચ્છેદ ૩૮૯ માં વ્યાપક અર્થમાં કરવામાં આવ્યો છે, એટલે કે, જેમાં સમગ્ર વૈધાનિક પ્રક્રિયામાં સામેલ તમામ એકમોનો સમાવેશ થાય છે અને જેમાં ગવર્નર જનરલ અથવા ગવર્નર દ્વારા પ્રતિનિધિત્વ પામતા હિઝ મેજેસ્ટીનો સમાવેશ થાય છે, જે પણ કિસ્સો હોય. અમને એવું માનવાનું કોઈ કારણ દેખાતું નથી કે આપણું બંધારણ માત્ર એવા જ બિલોને જીવંત રાખવા માંગતું હતું જે વાસ્તવમાં વૈધાનિક ગૃહ કે ગૃહો સમક્ષ પેન્ડિંગ હતા પરંતુ એવા બિલોને નહીં જે વૈધાનિક ગૃહ કે ગૃહો દ્વારા પસાર થયા પછી ગવર્નર જનરલ અથવા ગવર્નર સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવ્યા હતા અને અંતિમ વૈધાનિક પ્રક્રિયામાંથી પસાર થઈ રહ્યા હતા અને ગવર્નર જનરલ અથવા ગવર્નર દ્વારા પ્રતિનિધિત્વ પામતા હિઝ મેજેસ્ટીની મંજૂરીની રાહ જોઈ રહ્યા હતા, જે પણ કિસ્સો હોય. તેથી, અમારો અભિપ્રાય છે કે, જો કે અલગ કારણોસર, હાઈકોર્ટે મુદ્દા (૧) ના પ્રથમ ભાગનો સાચો જવાબ આપ્યો હતો.

મુદ્દા (૨) અંગે:— આ અધિનિયમ આસામના વિધાનમંડળ દ્વારા યોગ્ય રીતે પસાર કરવામાં આવ્યો હોવાથી, આસામ સરકાર જાહેરનામામાં નિર્દિષ્ટ ટેન્ડર હોલ્ડર્સની એસ્ટેટ તમામ બોજાઓમાંથી મુક્ત થઈને રાજ્યમાં નિહિત થાય તેવી ઘોષણા કરવા માટે અધિનિયમની કલમ ૩ હેઠળ પોતાના અધિકારોની અંદર હતી. એવો કોઈ સંકેત નથી કે ૧૯૫૫ ના ટી. એસ. નંબર ૩ માં વાદી શ્રીમતી બેદા બાલા દેવીની મિલકતો અધિનિયમના અર્થમાં "એસ્ટેટ" નહોતી અને તે મુજબ હાઈકોર્ટે સદર વાદીના સંબંધમાં આ મુદ્દાનો સાચો નિર્ણય રાજ્યની તરફેણમાં આપ્યો છે. જો કે, ૧૯૫૫ ના ટી. એસ. નંબર ૧ માં વાદી રાજાએ એવી દલીલ ઉભી કરી હતી કે તેમની મિલકતો અધિનિયમમાં વ્યાખ્યાયિત કર્યા મુજબ "એસ્ટેટ" નહોતી અને તે મુદ્દા (૪) ની વિષય વસ્તુ હોવાથી, મુદ્દા (૨) ના આ પાસાને પણ મુદ્દા (૪) ના નિર્ણય સુધી ખુલ્લો રાખવામાં આવ્યો હતો. હાઈકોર્ટે દાવો નિકાલ અને અન્ય મુદ્દાઓના નિર્ણય માટે સબોર્ડિનેટ જજની કોર્ટમાં મોકલી આપ્યો હોવાથી, રાજાના સંબંધમાં મુદ્દા (૨) નો અંતિમ જવાબ મુદ્દા (૪) ના નિર્ણય પર આધારિત રહેશે અને ત્યાં સુધી તેને ખુલ્લો રાખવો જ જોઈએ.

મુદ્દા (૩) અંગે:— આ અધિનિયમ અને તેના સુધારાઓને એ કારણોસર પડકારવામાં આવ્યા છે કે તેઓ બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૧(૨) અને અનુચ્છેદ ૧૪ હેઠળ વાદીના મૂળભૂત અધિકારોનું ઉલ્લંઘન કરે છે. જો કે, જો આ કાયદો બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૧-એ હેઠળ સુરક્ષિત હોય તો વાદીના મૂળભૂત

અધિકારોના ઉદ્ધંધનનો પ્રશ્ન અનુચ્છેદો ૩૧(૨) અને ૧૪ હેઠળ ઉભો થશે નહીં. અનુચ્છેદ ૩૧(૪) તેની અંદર આવતા અધિનિયમને માત્ર સદર અનુચ્છેદના ખંડ (૨) ની જોગવાઈઓના ઉદ્ધંધન સામે જ રક્ષણ આપે છે પરંતુ અનુચ્છેદ ૧૪ ના ઉદ્ધંધન સામે નહીં. જો કે, અનુચ્છેદ ૩૧-એ તેની અંદર આવતા અધિનિયમને રક્ષણ આપે છે ભલે તે ભાગ III ની જોગવાઈઓ દ્વારા આપવામાં આવેલા કોઈપણ અધિકારો સાથે અસંગત હોય અથવા તેને છીનવી લેતો હોય કે મર્યાદિત કરતો હોય. તેથી, તે સ્પષ્ટ છે કે અનુચ્છેદ ૩૧-એ એ અનુચ્છેદ ૩૧(૪) કરતાં વધુ મોટું અને વ્યાપક રક્ષણ આપે છે. જો, તેથી, અનુચ્છેદ ૩૧-એ લાગુ પડતો હોય તો અનુચ્છેદ ૩૧(૨) અથવા અનુચ્છેદ ૧૪ હેઠળ કોઈ પ્રશ્ન ઉભો થઈ શકે નહીં અને તે કિસ્સામાં અનુચ્છેદ ૩૧(૪) નો આશરો લેવાની બિલકુલ જરૂર નથી.

અનુચ્છેદ ૩૧-એ દ્વારા જે સુરક્ષિત છે તે રાજ્ય દ્વારા કોઈપણ એસ્ટેટ અથવા તેમાંના કોઈપણ અધિકારોના સંપાદન માટે અથવા આવા કોઈપણ અધિકારોના નિર્વાપન અથવા ફેરફાર માટે જોગવાઈ કરતો કાયદો છે. એમાં કોઈ પ્રશ્ન નથી કે વાદગ્રસ્ત અધિનિયમ, રાષ્ટ્રપતિની વિચારણા માટે અનામત રાખવામાં આવ્યા પછી, વાસ્તવમાં તેમની મંજૂરી મેળવી ચૂક્યો છે અને તેથી, અનુચ્છેદ ૩૧-એ નો પરંતુક અમલમાં આવતો નથી. તો પછી એકમાત્ર પ્રશ્ન એ છે કે શું વાદગ્રસ્ત અધિનિયમ એ એસ્ટેટ અથવા તેમાંના કોઈપણ અધિકારોના સંપાદનની જોગવાઈ કરતો કાયદો છે? કોઈપણ સ્થાનિક વિસ્તારના સંદર્ભમાં

"એસ્ટેટ" પદસમૂહનો, સદર અનુચ્છેદના ખંડ (૨)(એ) દ્વારા, એ જ અર્થ રાખવામાં આવ્યો છે જે અર્થ સદર વિસ્તારમાં અમલમાં રહેલા જમીન પદ્ધતિ સંબંધિત હાલના કાયદામાં સદર પદસમૂહ અથવા તેના સ્થાનિક સમકક્ષનો છે. વાદગ્રસ્ત અધિનિયમની પ્રસ્તાવના આસામ રાજ્યના ગોઆલપારા, ગારો હિલ્સ અને કછાર જિલ્લાઓમાં કાયમી ધોરણે સ્થાયી થયેલા વિસ્તારો અને અમુક અન્ય એસ્ટેટમાં માલિકો અને ટેન્યોર હોલ્ડર્સના હિતો અને અમુક અન્ય હિતોના રાજ્ય દ્વારા સંપાદનની જોગવાઈ કરવાની પ્રાસંગિકતા દર્શાવે છે જેમાં જંગલો, મત્સ્યઉદ્યોગ, હાટ, બજાર અને ફેરી, ખાણ અને ખનિજોમાં તેમના હિતોનો સમાવેશ થાય છે. સદર અધિનિયમની કલમ ૩ રાજ્ય સરકારને સમયસમય પર જાહેરનામા દ્વારા જાહેર કરવાની સત્તા આપે છે કે જાહેરનામામાં નિર્દિષ્ટ માલિક અથવા ટેન્યોર હોલ્ડરની એસ્ટેટ અથવા ટેન્યોર તમામ બોજાઓમાંથી મુક્ત થઈને રાજ્યમાં સ્થાનાંતરિત થશે અને નિહિત થશે. કલમ ૪ ત્યારપછી અનુસરનારા પરિણામો નક્કી કરે છે. આથી એ સ્પષ્ટ છે કે આ અધિનિયમ રાજ્ય દ્વારા એસ્ટેટ અથવા ટેન્યોરના સંપાદન માટેનો કાયદો હોવાનો હેતુ ધરાવે છે. કલમ ૨(કે) માં વ્યાખ્યાયિત કર્યા મુજબ "એસ્ટેટ" શબ્દનો અર્થ ડેપ્યુટી કમિશનર દ્વારા તત્સમયે અમલમાં રહેલા કાયદા હેઠળ તૈયાર કરાયેલા અને નિભાવવામાં આવતા મહેસૂલ ચૂકવતી અને મહેસૂલ મુક્ત જમીનોના કોઈપણ સામાન્ય રજિસ્ટરમાં એક એન્ટ્રી હેઠળ સમાવિષ્ટ જમીનો થાય છે અને તેમાં કોઈપણ રજિસ્ટરમાં દાખલ ન થયેલી મહેસૂલ મુક્ત જમીનોનો સમાવેશ થાય છે.

આસામ લેન્ડ એન્ડ રેવન્યુ રેગ્યુલેશન (રેગ્યુલેશન I ઓફ ૧૮૮૬) હેઠળ દરેક જિલ્લાના ડેપ્યુટી કમિશનરને, કલમ ૪૮ દ્વારા, નિર્ધારિત ફોર્મ અને પદ્ધતિમાં મહેસૂલ ચૂકવતી એસ્ટેટનું સામાન્ય રજિસ્ટર, મહેસૂલ મુક્ત એસ્ટેટનું સામાન્ય રજિસ્ટર અને સરકાર નિર્દેશ આપે તેવા અન્ય રજિસ્ટરો તૈયાર કરવા અને રાખવા માટે આદેશ આપવામાં આવ્યો છે. કલમ ૪૯ જોગવાઈ કરે છે કે જ્યાં સુધી આવા રજિસ્ટરો તૈયાર ન થાય ત્યાં સુધી સરકાર નિર્દેશ આપી શકે છે કે ડેપ્યુટી કમિશનર દ્વારા અથવા તેમના નિયંત્રણ હેઠળ રાખવામાં આવેલા હાલના રજિસ્ટરોને કલમ ૪૮ હેઠળ તૈયાર કરાયેલા રજિસ્ટરો ગણવામાં આવશે. એ ધ્યાનમાં લેવામાં આવશે કે સામાન્ય રજિસ્ટરોમાં જે એન્ટ્રી કરવાની છે તે મહેસૂલ ચૂકવતી અથવા મહેસૂલ મુક્ત એસ્ટેટ છે. કલમ ૩(બી) દ્વારા "એસ્ટેટ" શબ્દની વ્યાખ્યામાં તેમાં દર્શાવેલા છ ખંડોમાં વર્ણવેલી છ પ્રકારની જમીનોનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. આ વ્યાખ્યા "એસ્ટેટ" ની સંપૂર્ણ વ્યાખ્યા હોવાનો હેતુ ધરાવતી નથી પરંતુ સદર પદસમૂહના અર્થમાં માત્ર અમુક ગણતરીબદ્ધ વસ્તુઓનો સમાવેશ કરે છે. ગોઆલપારા ટેનન્સી એક્ટ (આસામ એક્ટ I ઓફ ૧૯૨૯) માં "એસ્ટેટ" શબ્દ બરાબર તે જ રીતે વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવ્યો છે જે રીતે તે વાદગ્રસ્ત અધિનિયમમાં વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવ્યો છે, એટલે કે, ડેપ્યુટી કમિશનર દ્વારા તૈયાર કરાયેલા અને નિભાવવામાં આવતા મહેસૂલ ચૂકવતી અથવા મહેસૂલ મુક્ત જમીનોના સામાન્ય રજિસ્ટરોમાંની એક એન્ટ્રી હેઠળ સમાવિષ્ટ જમીનો. બંને વાદી અપીલકર્તાઓની મિલકતો વાસ્તવમાં

સામાન્ય રજિસ્ટરમાં દાખલ થયેલી છે અને અત્યાર સુધી છે. આસામ લેન્ડ એન્ડ રેવન્યુ રેગ્યુલેશન I ઓફ ૧૮૮૬ ના અર્થમાં એક "એસ્ટેટ" એ ગોઆલપારા ટેનન્સી એક્ટ (એક્ટ I ઓફ ૧૯૨૯) અને વાદગ્રસ્ત અધિનિયમના અર્થમાં પણ એક "એસ્ટેટ" છે. તેથી, વાદગ્રસ્ત અધિનિયમ એ અનુચ્છેદ ૩૧-એ ના અર્થમાં રાજ્ય દ્વારા "એસ્ટેટ" ના સંપાદનની જોગવાઈ કરતો કાયદો છે અને, તેમ હોવાને કારણે, મૂળભૂત અધિકારો સાથે સંબંધિત બંધારણના ભાગ III ની કોઈપણ જોગવાઈઓના કોઈપણ ઉલ્લંઘનના કારણોસર તેની બંધારણીયતા કે વૈધતાને પડકારી શકાય નહીં. એમાં કોઈ વિવાદ નથી કે ૧૯ Display ૫૫ ના ટી. એસ. નંબર ૩ માં વાદી શ્રીમતી બેદા બાલા દેવીની ટ્રસ્ટ એસ્ટેટમાં સમાવિષ્ટ જમીનો વાદગ્રસ્ત અધિનિયમ સહિત ઉપરોક્ત દરેક કાયદામાં વ્યાખ્યાયિત કર્યા મુજબ એક "એસ્ટેટ" છે. ૧૯૫૫ ના ટી. એસ. નંબર ૧ માં વાદી રાજા દ્વારા ચૂકવવામાં આવતી રકમ મહેસૂલ છે કે ખંડણી, તેમની મિલકતો ૧૮૮૬ પહેલાંથી મહેસૂલ ચૂકવતી એસ્ટેટના સામાન્ય રજિસ્ટરમાં યોગ્ય રીતે દાખલ કરવામાં આવી છે કે કેમ અને આવી મિલકતો વાદગ્રસ્ત અધિનિયમના અમલ હેઠળ આવે છે કે કેમ, તે પ્રશ્નો મુદ્દા (૪) ની વિષય-વસ્તુ છે, પરંતુ તે પ્રશ્નોને વાદગ્રસ્ત અધિનિયમ અનુચ્છેદ ૩૧-એ ના રક્ષણ માટે હકદાર છે કે કેમ તે પ્રશ્ન સાથે કોઈ સંબંધ નથી. જો વાદી રાજાની મિલકતો આસામ લેન્ડ એન્ડ રેવન્યુ રેગ્યુલેશન કે ગોઆલપારા ટેનન્સી એક્ટ કે વાદગ્રસ્ત અધિનિયમમાં વ્યાખ્યાયિત કર્યા મુજબ "એસ્ટેટ" ન હોય, તો વાદગ્રસ્ત અધિનિયમની કલમ ૩ હેઠળનું જાહેરનામું તેમને

અસર કરશે નહીં પરંતુ તે એટલા માટે નહીં હોય કે વાદગ્રસ્ત અધિનિયમ "એસ્ટેટ" ના રાજ્ય સંપાદનની જોગવાઈ કરતો કાયદો નથી, પરંતુ એટલા માટે હશે કારણ કે રાજાની મિલકતો વાદગ્રસ્ત અધિનિયમના દાયરામાં "એસ્ટેટ" નથી. એ હકીકત કે આસામ લેન્ડ એન્ડ રેવન્યુ રેગ્યુલેશનમાં "એસ્ટેટ" ની વ્યાખ્યા માત્ર સમાવેશી છે અને સંપૂર્ણ વ્યાખ્યા નથી, રાજાની મિલકતો વાસ્તવમાં મહેસૂલ ચૂકવતી જમીનોના સામાન્ય રજિસ્ટરમાં દાખલ કરવામાં આવી છે અને આસામ લેન્ડ એન્ડ રેવન્યુ રેગ્યુલેશનની કલમ ૩(બી) માં ગણાવેલી છ શ્રેણીઓમાંથી કોઈપણમાં આવતી જમીનો ચોક્કસપણે વાદગ્રસ્ત અધિનિયમમાં આપેલી "એસ્ટેટ" ની વ્યાખ્યાના વ્યાપક દાયરામાં આવશે, તેને નજરઅંદાજ કરી શકાય નહીં. વાદગ્રસ્ત અધિનિયમ તેમ છતાં "એસ્ટેટ" ના રાજ્ય સંપાદનની જોગવાઈ કરતો કાયદો છે ભલે તેની "એસ્ટેટ" ની વ્યાખ્યામાં આસામ લેન્ડ એન્ડ રેવન્યુ રેગ્યુલેશન ઓફ ૧૮૮૬ ની કલમ ૩(બી) માં સદર પદસમૂહમાં સમાવિષ્ટ છ શ્રેણીઓમાં જે સમાવિષ્ટ છે તેના કરતાં કંઈક વધુ સમાવિષ્ટ હોય. અમારા ચુકાદામાં વાદગ્રસ્ત અધિનિયમ અનુચ્છેદ ૩૧-એ દ્વારા સંપૂર્ણપણે સુરક્ષિત છે.

અનુચ્છેદ ૩૧-એ પર અમે જે વલણ અપનાવ્યું છે તેને જોતાં, અનુચ્છેદ ૩૧(જ) ની પ્રસ્તુતતાના પ્રશ્નની ચર્ચા કરવી બિનજરૂરી છે. જો કે, અમારી સમક્ષ રજૂ કરાયેલા થોડા ગૌણ મુદ્દાઓ પર અમારે ખૂબ જ ટૂંકમાં વાત કરવાની રહેશે.

એવું કહેવામાં આવ્યું છે કે વાદગ્રસ્ત અધિનિયમ એ વૈધાનિક સત્તાનો આભાસી ઉપયોગ છે, કારણ કે તે જે સિદ્ધાંતો પર અને જે પદ્ધતિથી વળતર નક્કી કરવાનું અને આપવાનું છે તે નિર્દિષ્ટ કરવાનો દાવો કરે છે, ત્યારે તે વાસ્તવમાં એવી જોગવાઈઓ કરે છે જે પરિણામે ભ્રામક વળતર અથવા બિલકુલ વળતર ન મળવામાં પરિણમે છે. આ કોર્ટ દ્વારા કે. સી. ગજપતિ નારાયણ દેવ તરફે કેન્દ્ર ઓરિસ્સા માં સમજાવ્યા મુજબ આભાસી કાયદાનો સિદ્ધાંત માત્ર વૈધાનિક સક્ષમતાના પ્રશ્નના સંબંધમાં જ પ્રસ્તુત છે. અહીં કોઈ વૈધાનિક અક્ષમતાનો પ્રશ્ન નથી. હાલની ફરિયાદનો મુખ્ય વિષય વળતરની માત્રા અંગે છે, જે અનુચ્છેદ ૩૧-એ ને ધ્યાનમાં લેતા, ઉઠાવી શકાય નહીં.

વાદગ્રસ્ત અધિનિયમની કલમ ૧૧ નો સંદર્ભ આપવામાં આવ્યો છે જે મુજબ કુલ આવકની ગણતરીમાં નિહિત થવાની તારીખની તરત જ પહેલાના કૃષિ વર્ષો માટે, સીધા ગૌણ ટેનન્ટ દ્વારા ચૂકવવાપાત્ર કુલ ભાડું શામેલ કરવાનું રહેશે. એવી દલીલ કરવામાં આવી છે કે બહુવચનમાં "વર્ષો" શબ્દના ઉપયોગને કારણે અધિનિયમ અસ્પષ્ટ અને અનિશ્ચિત છે. હાઈકોર્ટે સચોટ કારણો આપ્યા છે, જેની સાથે અમે સહમત છીએ, તે ઠરાવવા માટે કે બહુવચનમાં "વર્ષો" શબ્દ અધિનિયમમાં ભૂલ અથવા બેદરકારીથી રહી ગયો છે અને તેને એકવચનમાં વાંચવો જોઈએ. વધુમાં, આ અધિનિયમમાં ત્યારપછી આસામ એક્ટ V ઓફ ૧૯૫૬ ની કલમ ૪ દ્વારા ભૂતકાળની અસરથી સુધારો કરવામાં આવ્યો છે અને આ પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થતો નથી.

આ અધિનિયમ ભેદભાવના કારણોસર પણ પડકારવામાં આવ્યો છે, જે બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪ નો ભંગ કરે છે. અનુચ્છેદ ૩૧-એ પરના અમારા નિર્ણયને ધ્યાનમાં લેતા આ પ્રશ્ન પણ અપીલકર્તા માટે ખુલ્લો નથી. વધુમાં અનુચ્છેદ ૧૪ ખરેખર અપીલકર્તાને મદદ કરતો નથી. એવું કહેવામાં આવે છે કે રાજ્ય એક જમીનદારની એસ્ટેટની પસંદગી કરી શકે છે અને તેમના મનપસંદ લોકોની એસ્ટેટ છોડી શકે છે, જેમ કે તેમણે ગૌરીપોર અને પ્રબતજોઆર એસ્ટેટના સંબંધમાં જાહેરનામું પાછું ખેંચીને ત્યારપછી કર્યું છે. આ કોર્ટના બિસ્વંભર સિંહ તરફે કેન્દ્ર ઓરિસ્સા અને અન્ય અને ઠાકુર અમર સિંહ તરફે કેન્દ્ર રાજસ્થાન ના નિર્ણયોને ધ્યાનમાં લેતા આ દલીલમાં કોઈ તથ્ય નથી.

એવું કહેવાય છે કે અધિનિયમ માત્ર અમુક લાખેરાજ એસ્ટેટને જ લાગુ પડે છે, એટલે કે, કાયમી ધોરણે સ્થાયી થયેલી એસ્ટેટની સરહદોની અંદરની લાખેરાજ એસ્ટેટ પરંતુ અન્ય લાખેરાજ એસ્ટેટને નહીં. કાયમી ધોરણે સ્થાયી થયેલી એસ્ટેટની સરહદોની અંદર લાખેરાજ એસ્ટેટનું સંપાદન કાયમી ધોરણે સ્થાયી થયેલા વિસ્તારોના સંપાદનના હેતુને સ્પષ્ટપણે સરળ બનાવે છે અને કાયમી ધોરણે સ્થાયી થયેલી એસ્ટેટની સરહદોની અંદરની આવી લાખેરાજ એસ્ટેટ તે રીતે સ્થિત ન હોય તેવી અન્ય લાખેરાજ એસ્ટેટથી અલગ એક વર્ગ બનાવે છે અને તેથી, આ કોર્ટ દ્વારા સ્થાપિત સિદ્ધાંતોને ધ્યાનમાં લેતા, ભેદભાવનો આક્ષેપ વાદગ્રસ્ત અધિનિયમને લાગુ પડી શકે નહીં.

છેલ્લે એવું કહેવામાં આવ્યું છે કે ભેદભાવ છે કારણ કે વિવિધ એસ્ટેટ માટે વળતરના વિવિધ માપદંડો નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યા છે. વિવિધ આવક જૂથોના માલિકોના આવા વર્ગીકરણ માટે તાર્કિક આધાર શોધવો મુશ્કેલ નથી. જો કે, અમારે આ મુદ્દા પર લંબાવવાની જરૂર નથી, કારણ કે અમે પહેલાથી જ ઠેરવ્યું છે કે બંધારણના ભાગ III ની કોઈપણ જોગવાઈઓના ઉલ્લંઘનના કારણોસર આ અધિનિયમને પડકારી શકાય તેમ નથી.

રાજાના ૧૯૫૫ ના ટી. એસ. નંબર ૧ માં, રાજ્યને તેમની એસ્ટેટનો કબજો લેતા અટકાવવા માટે મનાઈહુકમ માટેની અરજ હતી. હાઈકોર્ટે તે અરજને એવા કારણોસર નકારી કાઢી છે જે અમને તદ્દન સચોટ અને ખાતરીપૂર્વકના લાગે છે અને અમે રાજાને અપ્રતિકાર્ય નુકસાનનું કોઈ નોંધપાત્ર જોખમ જોતા ન હોવાથી હાઈકોર્ટના તે હુકમને પણ ઉલટાવવો યોગ્ય માનતા નથી.

ઉપર જણાવેલા કારણોસર આ બંને અપીલો ખર્ચ સાથે ફગાવી દેવામાં આવે છે. બંને અપીલોની સુનાવણી એકસાથે થઈ હોવાથી સુનાવણીના ખર્ચનો એક સેટ રહેશે જે બંને અપીલકર્તાઓ વચ્ચે સમાન રીતે વહેંચવામાં આવશે.

This judgment has been translated using AI Tool – SUVAS.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.